

Wstęp

Umowa wspólnego rachunku bankowego często zawierana jest we wspólnym, polskim obrocie bankowym. Jest tak, mimo że odnoszące się do niej przepisy nie mają długiej historii¹. Pierwsza regulacja pojawiła się bowiem w 1997 r.

Umowa ta najbardziej wykorzystywana jest przez osoby fizyczne, które łączą więzi prawne lub faktyczne. Są nimi m.in. małżonkowie, osoby bliskie, konkubenci, wspólnicy spółek cywilnych, współwłaściele nieruchomości. Istniejące przepisy PrBank odnoszące się do umowy wspólnego rachunku bankowego dają też możliwość zawarcia umowy wspólnego rachunku bankowego przez inne niż osoby fizyczne podmioty prawa.

Mimo dużego znaczenia praktycznego tej umowy regulacja odnosząca się do niej jest bardzo ogólna. Umowa ta nie została również wyczerpująco przeanalizowana w literaturze i orzecznictwie. Przesądza to o konieczności podjęcia studiów nad tym doniosłym praktycznie zagadnieniem. Rachunek wspólny może być bowiem wykorzystywany szeroko w obrocie prawnym.

Podjęte w pracy badania mają na celu kompleksowe przeanalizowanie tematyki prawnej związanej z umową wspólnego rachunku bankowego. Odnosi się to zarówno do jej stron, w tym przesądzenia zamkniętego lub otwartego katalogu podmiotów, które mogą zawrzeć taką umowę, jak i jej treści. Istotne jest również ustalenie źródeł i podstaw prawnych dla tej umowy. Konieczna jest także analiza sposobu powstania stosunku prawnego rachunku wspólnego. Zdarzyć się bowiem może, że nawiązuje się on nie tylko w drodze zawarcia umowy, ale także na skutek wystąpienia innych zdarzeń (np. wstąpienie do umowy w miejsce posiadacza rachunku jego spadkobierców). W opracowaniu nie może też zabraknąć rozważań w zakresie szczegółowych praw i obowiązków stron wynikających z umowy wspólnego rachunku bankowego i ich modyfikacji wywołanych wszczęciem postępowania egzekucyjnego z wierzytelności wynikającej z rachunku bankowego skierowanej przeciwko jednemu

¹ M. Bączyk, w: M. Stec (red.), System Prawa Handlowego, t. 5C, 2020, s. 514.

ze współposiadaczy lub ogłoszenia jego upadłości. Przeanalizowania wymagają też przyczyny powodujące rozwiązanie tej umowy.

W pracy wykorzystano różne metody badawcze. W pierwszej kolejności wskazać należy na metodę dogmatycznoprawną, która była przydatna w zakresie wykładni obowiązujących przepisów prawa odnoszących się do stosunku prawnego wspólnego rachunku bankowego, a nadto posłużyła do oceny poglądów wyrażanych w literaturze i orzecznictwie.

Metoda prawnoporównawcza wykorzystana została do porównania rozwiązań prawnych i literatury przede wszystkim, choć nie tylko, niemieckiej i francuskiej w zakresie rachunku wspólnego. Niewątpliwym wpływ na ukształtowanie tej instytucji w prawie polskim miały bowiem doświadczenia wypracowane w tych porządkach prawnych.

W najmniejszej mierze skorzystano z metody historycznej, dokonując w rozdziale I pracy analizy rozwoju instytucji rachunku wspólnego i wskazując na ewolucję przyjętych rozwiązań. Obecna treść przepisów różni się bowiem od tej, która pierwotnie znalazła się w przepisach PrBank. Uwag odnoszących się do historii umowy wspólnego rachunku bankowego nie zabrakło też w części poświęconej innemu porządkowi prawnemu (rozdział II).

W pracy poddano analizie podstawowe akty prawne regulujące umowę rachunku bankowego, a więc przede wszystkim KC i PrBank. Nie zabrakło jednak też rozważań i oceny innych przepisów, które bezpośrednio (np. KPC), jak i pośrednio (PPKU) mają wpływ na ukształtowanie tego stosunku prawnego. Przedmiotem badań objęto też polską literaturę oraz judykaturę.

Praca została podzielona na dwanaście rozdziałów. Każdy z nich poprzedzono uwagami wstępnymi i zakończono podsumowaniem poruszanych w nim zagadnień, uznano bowiem, że przyczyni się do lepszego naświetlenia kwestii, których dany rozdział dotyczy.

W rozdziale I krótko przedstawiono genezę umowy wspólnego rachunku bankowego i dokonano analizy źródeł tego stosunku prawnego, na które składają się nie tylko przepisy prawa. W zakresie tej umowy znaczenie mają bowiem także postanowienia umowne i regulaminy bankowe używane powszechnie w praktyce. W niewielkim stopniu rachunek wspólny stał się przedmiotem zainteresowania orzecznictwa sądowego. Orzeczenia sądów niższych instancji rozstrzygały zagadnienia praktyczne łączące się z rachunkiem wspólnym, w szczególności odnoszące się do egzekucji z wierzytelności wynikającej z rachunku wspólnego. W przeanalizowanych orzeczeniach SN, Sąd ten dokonał także ogólnej analizy umowy rachunku wspólnego.

W rozdziale tym przedstawiono także funkcję rachunku wspólnego, wskazując jego wyjątkową przydatność we wszystkich tych sytuacjach praktycznych, w których kilka osób ma wspólny majątek, a w szczególności środki pieniężne.

Rozdział II zawiera analizę prawnoporównawczą umowy wspólnego rachunku bankowego. Jak już wskazano, przedmiotem zainteresowania były głównie systemy niemiecki i francuski. Wskazano też na rozwiązania przyjęte w prawie *common law*, prawie rosyjskim i czeskim.

Rozdział III traktuje o powstaniu stosunku prawnego rachunku wspólnego. Przede wszystkim zawarta jest w nim analiza udziału poszczególnych współposiadaczy w procesie zawierania umowy. W rozdziale tym przedstawiono także tematykę pozaumownego sposobu powstania rachunku wspólnego, do czego może również dojść w praktyce obrotu.

W rozdziale IV przedmiotem zainteresowania były osoby, które mogą stać się stronami umowy rachunku wspólnego. Wskazano na jednostronnie kwalifikowany charakter tej umowy i na katalog podmiotów, które mogą w umowie występować po stronie prowadzącego rachunek. Odnośnie do współposiadaczy rachunku zajęto stanowisko, że krąg osób oraz jednostek organizacyjnych mających zdolność zawarcia umowy nie jest zamknięty. W rozdziale tym zawarto też analizę pozycji prawnej osoby fizycznej, w tym małoletniej i ubezwłasnowolnionej, jako posiadacza rachunku, a także osoby prawnej i jednostki organizacyjnej, o której mowa w art. 33¹ KC. W łączącym się z tą tematyką rozdziale V przeanalizowano problematykę zmian podmiotowych, które mogą nastąpić po obu stronach umowy.

W rozdziale VI omówiono przedmiotowo istotne elementy umowy wspólnego rachunku bankowego. Rozdział stanowi też punkt wyjścia do rozważań poświęconych poszczególnym prawom i obowiązkom stron, które zawarte są w rozdziale VII (prawa i obowiązki banku) oraz w rozdziale VIII (prawa i obowiązki współposiadaczy). Podstawowa treść umowy wspólnego rachunku bankowego ukształtowana jest w sposób zbliżony do umowy rachunku prowadzonego dla pojedynczego posiadacza. Umowa wspólnego rachunku bankowego stanowi bowiem rodzaj umowy rachunku bankowego uregulowanej w art. 725 i n. KC. Stąd rozważania zawarte w tych rozdziałach, a zwłaszcza w rozdziale VI, często odwołują się do rozwiązań cechujących rachunek bankowy. Więcej miejsca siłą rzeczy zajmuje analiza obowiązków banku wobec współposiadaczy, bowiem to głównie one składają się na treść stosunku prawnego rachunku wspólnego. Stąd objętość rozdziału VII jest znacznie większa niż VIII.

Rozdział IX przedstawia postacie rachunku wspólnego wyróżnione na podstawie czterech kryteriów – treści praw i obowiązków stron, przede wszystkim współposiadaczy, rodzajów rachunków bankowych wyróżnionych w PrBank, które mogą być prowadzone, jako wspólne, szczególnych postaci rachunku wspólnego, oraz podmiotów, które mogą być posiadaczami rachunku wspólnego.

W rozdziale X wskazano na odpowiedzialność banku za niewykonanie lub nienależyte wykonanie obowiązków wynikających z umowy wspólnego rachunku bankowego.

W rozdziale XI zawarto rozważania dotyczące zmienionej sytuacji stron w związku z wszczęciem postępowania egzekucyjnego prowadzonego przeciwko jednemu ze współposiadaczy z wierzytelności wynikającej z umowy wspólnego rachunku bankowego. Wskazano tu na zakres tej egzekucji i prawa współposiadaczy do częściowego sprzeciwienia się jej prowadzeniu. Zasygnalizowano różnice regulacji odnoszącej się do egzekucji sądowej i administracyjnej z wierzytelności wynikającej z umowy rachunku wspólnego. W rozdziale zawarto też rozważania związane z wpływem ogłoszenia upadłości jednego ze współposiadaczy na sytuację prawną pozostałych. W pracy zrezygnowano natomiast z omawiania zagadnień procesowych związanych z egzekucją oraz z sądowym dochodzeniem roszczeń przysługujących współposiadaczom. Uznano bowiem, że doprowadzi to do znaczącego rozbudowania pracy o kwestie, które nie mają znaczenia z punktu widzenia materialnoprawnych stosunków związanych z umową wspólnego rachunku bankowego.

Rozdział ostatni (XII) dotyczy wygaśnięcia stosunku prawnego rachunku wspólnego. Omówiono tu rozwiązanie umowy przewidziane umową stron, lub spowodowane ich działaniem (jej wypowiedzenie lub zawarcie przez strony stosownego porozumienia), a także wywołane zajściem zdarzeń wskazanych w przepisach prawa. Uwzględniono też następstwa otwarcia likwidacji lub ogłoszenia upadłości banku dla dalszego trwania umowy. Przeanalizowano również skutki wygaśnięcia stosunku prawnego pomiędzy stronami i obowiązek banku wypłaty kwot znajdujących się na rachunku, w szczególności w zakresie osoby współposiadacza uprawnionego do ich odbioru. Przedmiotem rozważań zawartych w rozdziale było także przedawnienie roszczeń wynikających z umowy.

Pracę kończy podsumowanie wraz z wnioskami *de lege ferenda*.

Umowa wspólnego rachunku bankowego ma swoją juretryczną podstawę prawną w przepisach PrBank. W innych ustawach także znaleźć można przepisy odnoszące się do szczególnych zagadnień związanych z rachunkiem

wspólnym (np. przepisy o egzekucji sądowej i administracyjnej z wierzytelności wynikającej z rachunku wspólnego zawarte w KPC i EgzAdmU). Przepisy te w sposób lakoniczny odnoszą się do umowy wspólnego rachunku bankowego, nie precyzując szczegółowo jej cech i treści. Relacja pomiędzy bankiem i kilkoma uprawnionymi jest natomiast złożona. Bardzo często powstać musi pytanie, czy wykonanie danego obowiązku przez bank wobec jednego z współposiadaczy powoduje skutek również wobec pozostałych i czy współposiadacze mają prawo wykonywać przysługujące im prawa samodzielnie, czy też działając wspólnie z pozostałymi uprawnionymi. Niekiedy też treść tych przepisów wywoływać może wątpliwości odnośnie do zakresu swobody stron co do odmiennego kształtowania przysługujących im praw i obowiązków, a także ustalenia rodzajów rachunków, które mogą być prowadzone, jako wspólne. Przepisy odnoszące się do umowy wspólnego rachunku bankowego nie dają również pewności, czy umowa ta może być wykorzystywana jedynie przez podmioty wymienione w art. 51 i n. PrBank, czy też katalog posiadaczy jest otwarty².

Taki kształt regulacji stosunku prawnego wspólnego rachunku bankowego wskazuje na konieczność jego szczegółowego przeanalizowania. Wydaje się też, że przemawia za wprowadzeniem zmian legislacyjnych, których kierunek zarysowany został w toku wyводу i w podsumowaniu pracy. Zasadne byłoby bowiem uregulowanie elementów umowy rachunku bankowego, które w zakresie rachunku wspólnego muszą zostać zmodyfikowane w porównaniu do rachunku prowadzonego dla jednego posiadacza. Dotyczy to w szczególności, wykonywania przez bank i posiadaczy praw i obowiązków wynikających z zawartej umowy (m.in. obowiązek banku realizacji dyspozycji współposiadaczy, zachowania tajemnicy bankowej, obowiązek informowania o stanie salda, zapłaty oprocentowania, obowiązek współposiadaczy informowania o zmianie adresu, obowiązek zapłaty bankowi prowizji i innych opłat wynikających z umowy, wykonanie prawa stron do wypowiedzenia umowy).

² Co do ograniczonego kręgu podmiotów, z którymi bank może zawrzeć umowę wspólnego rachunku bankowego zob. np. *D. Rogoń*, w: *F. Zoll* (red.), *Prawo bankowe*, t. 1 – tezy do art. 51, choć trochę inaczej w tezie 3; *W. Pyziół*, w: *E. Fojcik-Mastalska* (red.), *Prawo bankowe. Komentarz*, Warszawa 2002, s. 181–182; *T. Czech*, *Modele rachunku*, s. 103; *L. Mazur*, *Prawo bankowe*, s. 306.

Rozdział I. Reżim prawny wspólnego rachunku bankowego i funkcje tego rachunku we współczesnym obrocie prawnym

§ 1. Uwagi wstępne

Obowiązująca dziś regulacja odnosząca się do umowy rachunku bankowego jest efektem dostosowania przez ustawodawcę, do współczesnych wymogów obrotu gospodarczego, opartego w dużej mierze na swobodnym kształtowaniu przez strony treści łączących je więzi prawnych, obowiązującej przed 1990 r., koncepcji unormowania tego stosunku prawnego. Zachowano bowiem podstawowe założenia przyświecające uchwalonemu w 1964 r. KC, modyfikując tylko przyjęte wówczas rozwiązania. Wprowadzone w latach 60. ubiegłego wieku przepisy KC i równolegle prawa bankowego¹ o rachunku bankowym, realizować miały wyraźny zamiar ukształtowania umowy rachunku bankowego, jako umowy nazwanej, której wszystkie, a przynajmniej przeważająca większość, elementów poddanych jest szczegółowej regulacji prawnej, przede wszystkim, choć nie tylko ustawowej². Ówczesny ustawodawca wychodził bowiem z założenia, że w ramach obrotu prawnego, w tym gospodarczego, należy szczegółowo regulować stosunki cywilnoprawne, aby zapewnić osiągnięcie założonych celów gospodarczych. Dlatego też stosunkowo nierozbudowanej regulacji ogólnej zawartej w KC służyło jej bardziej szczegółowe rozwinięcie w ówczesnej ustawie o prawie bankowym oraz w przepisach wykonawczych wydawanych wówczas przez Ministra Finansów, a później przez

¹ Ustawa z 13.4.1960 r. o prawie bankowym (Dz.U. z 1960 r. Nr 20, poz. 121); ustawa z 1.7.1958 r. o rozliczeniach pieniężnych jednostek gospodarki społecznej (Dz.U. z 1958 r. Nr 44, poz. 215).

² S. Grzybowski, w: S. Grzybowski (red.), System Prawa Cywilnego, t. 3, cz. 2, 1976, s. 775 i n.; Z. Żabiński, Umowa rachunku, s. 73 i n., 91 i n.

Prezesa NBP. Niebagatelną rolę grały w tym czasie, także w zakresie regulacji cywilnoprawnych aspektów umowy rachunku bankowego, postanowienia wydawanych przez banki instrukcji bankowych traktowanych jako akty prawne niższego rzędu³.

Całkowitym przeciwieństwem takiego rozwiązania przyjętego w tamtych latach w zakresie regulacji umowy rachunku bankowego są doświadczenia w innych krajach Europy o ugruntowanej gospodarce rynkowej. W tamtych ustawodawstwach starano się i nadal stara się unikać szczegółowego normowania stosunków cywilnoprawnych, w tym z zakresu umów bankowych, pozostawiając stronom inicjatywę ukształtowania zawiązywanych relacji prawnych, ewentualnie z wykorzystaniem przepisów ogólnych i rozwiązań o charakterze wzorców umownych stosowanych przez same banki lub organizacje gospodarcze (*soft law*)⁴. Przepisy ustawowe regulują tam jedynie zagadnienia istotne z punktu widzenia cywilistycznego oraz te, które mają na celu zapewnienie równości stron w stosunkach bankowych, co jest istotne w świetle silniejszej pozycji ekonomicznej banku, a także kwestie ważne z punktu widzenia interesu publicznego (np. zakres czynności bankowych, odpowiedzialność cywilna banku, w tym za naruszenie tajemnicy bankowej, przeciwdziałanie przestępczości, w tym praniu pieniędzy, ochrona konsumentów)⁵.

Podkreślić trzeba, że w krajach o podobnej do polskiej historii, w których dopiero od lat 90. ubiegłego stulecia obowiązują zasady gospodarki rynkowej, obserwować wciąż można, jeszcze bardziej niż w Polsce, dominację przepisów regulujących stosunek prawny rachunku bankowego lub szerzej czynności bankowe nad rozwiązaniami umownymi. Często przepisy te wprost ograniczają możliwość szczegółowego kształtowania czynności bankowych w umowach i regulaminach⁶.

Jak już wspomniano, po 1989 r. zdecydowano się tylko zmodyfikować treść przepisów odnoszących się do rachunku bankowego. Zmiany istotne w odniesieniu do regulacji umowy rachunku bankowego objęły przede wszystkim

³ Bardziej szczegółowy opis tych zagadnień zob. W. Pyziół, *Umowa rachunku*, 1997, s. 12–14; W. Pyziół, w: S. Włodzka (red.), *Prawo gospodarcze*, 1988, s. 391 i n.; W. Pyziół, *Umowa o kredyt*, s. 41.

⁴ Zob. np. W. Pyziół, *Regulacje cywilnoprawne*, s. 24 i n.

⁵ Por. np. W. Pyziół, *Umowa rachunku*, 1997, s. 9 i n.; H. Becker, *Schuldrechtsreform*, s. 245 i n.; J. Sonnenhol, *Die neuen Allgemeinen*, s. 677 i n.

⁶ Zob. np. Instrukcja dotycząca procedury otwierania, wykorzystywania i zamykania rachunków w walutach krajowych i zagranicznych, zatwierdzona Uchwałą Zarządu Narodowego Banku Ukrainy z 12.11.2003 r., Nr 492 (*Dziennik Urzędowy Ukrainy* z 2003 r., Nr 51, t. 1, s. 316).

szczegółowe zagadnienia związane z eliminacją jednostek gospodarki uspołecznionej, ograniczono też kompetencje wykonawcze do regulowania materii rachunku bankowego w formie pozaustawowej i przeniesiono te uprawnienia z zakresu działania Ministra Finansów do gestii Prezesa NBP. Szczegółowe zasady otwierania i prowadzenia rachunków bankowych miały zaś regulować regulaminy bankowe wydane na podstawie ówczesnej treści art. 385 KC, a nie jak dotychczas instrukcje. To ostateczne rozwiązanie szczególnie wyraźnie jest widoczne po 1997 r. Wprowadzając w tym czasie nową ustawę – PrBank, odstąpiono od przyznania Prezesowi NBP delegacji w zakresie regulowania czynności bankowych, m.in. właśnie umów rachunku bankowego⁷. Dzięki temu pozostawiono bankom swobodę w kształtowaniu sytuacji prawnej stron w opracowywanych przez nie umowach i regulaminach. Zawarto też wówczas w ustawie po raz pierwszy normy dotyczące umowy wspólnego rachunku bankowego.

Zmiany dokonywane od 1989 r. do dziś nie wpływały jednak w sposób zasadniczy na materialnoprawne rozwiązania przyjęte w odniesieniu do umowy rachunku bankowego w przepisach prawa stanowionego, poza może tym, że w ostatnim okresie wprowadzone zostały przepisy regulujące rachunek powierniczy⁸, rodzinny⁹ i VAT¹⁰. Z punktu widzenia ukształtowania umowy rachunku bankowego znaczenie miało także odejście od koncepcji wyodrębnienia umowy o wkład oszczędnościowy. Próba uznania takiej umowy, jako samodzielnej instytucji prawnej ostatecznie bowiem się nie powiodła¹¹. Przepisy prawa bankowego obowiązujące w czasach gospodarki socjalistycznej przewidywały taki normatywny typ umowy, zawierając odrębną regulację w tym za-

⁷ W poprzednim stanie prawnym Prezes NBP wydawał zarządzenia odnoszące się do poszczególnych czynności bankowych. W zakresie umów rachunku bankowego było to zarządzenie Prezesa NBP z 11.8.1989 r. w sprawie ogólnych warunków otwierania i prowadzenia rachunków bankowych w celu przechowywania środków pieniężnych i przeprowadzania rozliczeń oraz uchylenia obowiązków dotyczących prowadzenia rachunku podstawowego i pomocniczego (M.P. z 1989 r. Nr 27, poz. 218).

⁸ Ustawa z 1.4.2004 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz niektórych innych ustawy (Dz.U. z 2004 r. Nr 91, poz. 870).

⁹ Ustawa z 10.6.2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2016 r. poz. 1177).

¹⁰ Ustawa z 15.12.2017 r. o zmianie ustawy o podatku od towarów i usług oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2018 r. poz. 62 ze zm.).

¹¹ Zob. np. R. Longchamps de Bérrier, Zobowiązania, s. 571; J. Wiszniewski, Prawo cywilne, s. 323.

kresie¹². Jednak w latach 90. XX w. odstąpiono od samodzielnego traktowania umów rachunków z funkcją oszczędzania, uznając, że brak jest podstaw do takiego wyodrębnienia¹³. Niewątpliwy wpływ na taką decyzję miała także praktyka banków, nieróżnicująca zasad zawierania umów rachunków bankowych i wkładów oszczędnościowych.

Z uwagi na odejście od pierwotnie przyjętego rozwiązania, szczegółowego regulowania materii związanej z umową rachunku bankowego w przepisach prawa (w tym w instrukcjach) i dopuszczeniu większej roli postanowień umownych (regulaminowych) w kształtowaniu tego stosunku prawnego, *de lege lata* umowy rachunku bankowego regulowane są przede wszystkim przez przepisy prawa stanowionego oraz uzupełniająco przez postanowienia umowne, w tym zawarte w regulaminach bankowych opracowywanych przez banki. Można więc powiedzieć, że reżim prawny umowy rachunku bankowego tworzą dwie grupy norm, ustawowe i umowne. Uzupełniającą rolę dla tego rodzaju sposobu regulacji stanowi dorobek orzecznictwa sądowego, który doprowadza do wykształcenia się jednolitej linii interpretacyjnej, w zakresie tych zagadnień, które stały się przedmiotem rozstrzygnięć sądowych. W dalszej części rozdziału poddane zostaną analizie te trzy podstawy (przepisy, umowa, orzecznictwo) umowy rachunku bankowego z położeniem szczególnego nacisku na te aspekty, które odnoszą się do umowy wspólnego rachunku bankowego. Na zakończenie rozważań uwaga zostanie poświęcona funkcji, jaką pełni rachunek wspólny w obrocie.

Uznając wstępnie (teza ta zostanie rozwinięta na końcu rozdziału), że umowa wspólnego rachunku bankowego jest odmianą umowy rachunku bankowego zawieranej z jednym posiadaczem, trzeba stwierdzić, że reżim prawny dla umowy wspólnego rachunku bankowego będzie skonstruowany podobnie. Rozwiązania ustawowe odnoszące się do umowy rachunku bankowego zawartej z pojedynczym posiadaczem, będą więc miały do niej odpowiednie zastosowanie, na co wskazano zwłaszcza w § 2 niniejszego rozdziału.

¹² Por. np. przepisy ustawy z 26.2.1982 r. – Prawo bankowe (Dz.U. z 1982 r. Nr 7, poz. 56 ze zm.).

¹³ PrBank nie wprowadziła już odrębnych przepisów o wkładach oszczędnościowych; por. na ten temat: G. Sikorski, Egzekucja z rachunków bankowych, s. 40–41.

§ 2. Regulacja ustawowa umowy wspólnego rachunku bankowego w prawie polskim

Umowa rachunku bankowego stanowi typową umowę nazwaną. Jednak w odróżnieniu od pozostałych czynności bankowych określonych w art. 5 ust. 1 PrBank, przepisy odnoszące się do niej zawarte są w dwóch, a nie jednym, aktach prawnych – w KC i PrBank (podobne rozwiązanie przyjęte jest też w zakresie umowy ubezpieczenia).

W KC znajdują się podstawowe rozwiązania dotyczące tej umowy, w tym jej definicja legalna. Duże znaczenie ma rozbudowana regulacja tej umowy zawarta w przepisach PrBank. Przede wszystkim są to art. 49–62 PrBank, ale także art. 109–111 PrBank. Do umowy rachunku bankowego, w tym wspólnego, mają zastosowanie także te przepisy, które normują czynności bankowe w ogólności i inne instytucje związane z ich wykonywaniem przez banki, np. tajemnicę bankową. Właśnie w prawie bankowym ustalono też normy odnoszące się bezpośrednio do umowy wspólnego rachunku bankowego (art. 51–51c PrBank), nie poruszając tej materii w KC, co jest krytykowane¹⁴, choć trzeba odnotować, że czynione były próby wprowadzenia regulacji odnoszącej się do umowy rachunku wspólnego do KC¹⁵.

Jak się słusznie zauważa, przepisy PrBank dotyczące umowy rachunku bankowego mają charakter szczególny do zawartych w KC¹⁶. Uwaga ta odnosi się również do przepisów regulujących umowę wspólnego rachunku bankowego. Nie wynika to co prawda bezpośrednio z przepisów prawa. Wprost wyrażona jest ta myśl w art. 733 KC, jedynie w odniesieniu do rozliczeń pieniężnych. Zgodnie z tym artykułem, przepisy KC o umowie rachunku bankowego z uwagi na brak w nich szczegółowej regulacji odnoszącej się do zasad przeprowadzania rozliczeń pieniężnych, ustępują miejsca normom PrBank dotyczącym tych rozliczeń. Przepisy szczególne regulujące płatności, zawarte w PrBank i UstPłU, korzystają więc z pierwszeństwa przed przepisami KC lub wyłącznie regulują te instytucje¹⁷. Mimo jednak braku podobnego rozstrzygnięcia w przepisach KC, odnoszącego się do wzajemnego stosunku norm za-

¹⁴ M. Drela, A. Stangret-Smoczyńska, *Wspólny rachunek bankowy*, s. 57.

¹⁵ Por. projekt z 24.10.2008 r. – ustawa o zmianie Kodeksu cywilnego oraz innych ustaw, www.ms.gov.pl (dostęp: 8.2.2021 r.).

¹⁶ Zob. np. G. Sikorski, *Egzekucja z rachunków bankowych*, s. 13–14.

¹⁷ Por. W. Pyzioł, *Umowa rachunku*, 1997, s. 15; E. Niezbecka, w: A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3, 2010, s. 601.

mieszczonych w KC i PrBank o rachunku bankowym, stanowisko o szczególnym charakterze przepisów zawartych w PrBank do KC uznać należy za uzasadnione. Przemawia za tym wynik porównania materii, która regulowana jest w obu aktach prawnych. Przepisy PrBank o umowie rachunku bankowego regulują ją bowiem bardziej szczegółowo.

W określonym zakresie do umowy rachunku bankowego, w tym wspólnego zastosowanie mają także przepisy innych ustaw, np. NBPU, BFGU, PrPrzed, KPC, EgzAdmU. Dodatkowe rozwiązania ustawowe przyjęte są też w odniesieniu do obrotu konsumenckiego.

Dziś niewielkie znaczenie dla umowy rachunku bankowego mają akty wykonawcze wydane do PrBank. Wyjątkiem są tu przepisy regulujące umarzanie dokumentów potwierdzających zawarcie umowy rachunku oszczędnościowego¹⁸. W poprzednim stanie prawnym sytuacja była odmienna. Właśnie w aktach wykonawczych zawarte bowiem były szczegółowe przepisy odnoszące się do podstawowych zagadnień umowy rachunku bankowego¹⁹.

Ustawowa regulacja odnosząca się bezpośrednio do umowy wspólnego rachunku bankowego, w porównaniu do tej, której przedmiotem jest umowa zawarta z jednym posiadaczem, nie ma długiej historii. Sama umowa rachunku bankowego została uregulowana w Polsce, jak również w innych krajach, w XIX i XX w.²⁰ Dopiero po II wojnie światowej, a w Polsce w drugiej połowie lat 90. ubiegłego stulecia wprowadzone zostały przepisy odnoszące się do umowy wspólnego rachunku bankowego. Nie oznacza to, że rachunek wspólny nie był w Polsce wcześniej stosowany. Na podstawie swobody umów, banki zaczęły zawierać takie umowy już na początku lat 90. XX w. Uznały bowiem za dopuszczalne takie ukształtowanie umowy rachunku bankowego, że w kreowanym przez nią stosunku prawnym, po stronie posiadacza występuje więcej niż jedna osoba. Przepisy odnoszące się do tej umowy weszły natomiast do naszego porządku prawnego dopiero w 1997 r. Najpierw znalazły się w art. 52 PrBank (w brzmieniu pierwotnym), a następnie „przesunięte” zostały

¹⁸ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 27.9.2004 r. w sprawie warunków i trybu umarzania dokumentów potwierdzających zawarcie umowy rachunku oszczędnościowego oraz rachunku terminowej lokaty oszczędnościowej (Dz.U. z 2004 r. Nr 222, poz. 2258).

¹⁹ Zob. np. nieobowiązujące już dziś zarządzenie Prezesa NBP z 11.8.1989 r. w sprawie ogólnych warunków otwierania i prowadzenia rachunków bankowych w celu przechowywania środków i przeprowadzania rozliczeń oraz uchylenia obowiązków dotyczących prowadzenia rachunku podstawowego i pomocniczego (M.P. z 1989 r. Nr 27, poz. 218).

²⁰ Z. Zabiński, Umowa rachunku, s. 10.

do art. 51–51b tej ustawy²¹. Później dodany też został art. 51c²². Wprowadzenie tych przepisów sankcjonowało istniejącą praktykę wykorzystania wspólnych rachunków bankowych.

Pierwotnie uregulowano w art. 52 PrBank, w poprzednio obowiązującym brzmieniu, tylko dopuszczalność zawierania umowy rachunku bankowego dla kilku osób, rezerwując tę możliwość jedynie do oszczędnościowych rachunków bankowych. Zgodnie z treścią przepisu, każdy ze współuprawnionych korzystać mógł z uprawnień posiadacza rachunku w granicach określonych w umowie z bankiem. W kolejnym kroku rozszerzona została regulacja odnosząca się do rachunków wspólnych poprzez umożliwienie posiadania takich rachunków również przez jednostki samorządu terytorialnego. W art. 51a i 51b PrBank określono też zasady odnoszące się do dysponowania środkami znajdującymi się na wspólnym rachunku bankowym odpowiednio dla osób fizycznych i jednostek samorządu terytorialnego, rezygnując jednocześnie z zarezerwowania rachunku wspólnego tylko dla rachunków oszczędnościowych. Towarzyszyło temu przeniesienie regulacji ogólnej o rachunku wspólnym z art. 52 do art. 51 PrBank. Kolejna zmiana rozszerzyła katalog współposiadaczy rachunków bankowych na strony umowy o współpracy w rozumieniu PrGeolGórn, określając jednocześnie uprawnienia operatora w zakresie dysponowania środkami zgromadzonymi na rachunku. Ustawą z 10.6.2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw²³, wyłączono z katalogu rachunków bankowych wspólnych rachunki rodzinne. Wreszcie, dokonując zmiany ustaw regulujących działalność funduszy emerytalnych przewidziano możliwość zawarcia umowy wspólnego rachunku bankowego przez dobrowolne fundusze emerytalne²⁴. Niezależnie od zmian w PrBank, w 2005 r. wprowadzone zostały przepisy o egzekucji z wierzytelności wynikającej z rachunku wspólnego do KPC i EgzAdm²⁵.

²¹ Ustawa z 1.4.2004 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz o zmianie innych ustaw (Dz.U. z 2004 r. Nr 91, poz. 870).

²² Ustawa z 11.7.2014 r. o zmianie ustawy – Prawo geologiczne i górnicze oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2014 r. poz. 1333 ze zm.).

²³ Dz.U. z 2016 r. poz. 1177.

²⁴ Ustawa z 16.5.2019 r. o zmianie ustawy o pracowniczych planach kapitałowych, ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych oraz ustawy – Prawo bankowe (Dz.U. z 2019 r. poz. 1074).

²⁵ Ustawa z 2.7.2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2004 r. Nr 172, poz. 1804 ze zm.) oraz w odniesieniu do egzekucji administracyjnej – ustawa z 1.4.2004 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz o zmianie innych ustaw (Dz.U. z 2004 r. Nr 91, poz. 870).

Do umowy wspólnego rachunku bankowego stosuje się też rozwiązania charakterystyczne dla umowy rachunku bankowego w ogólności zamieszczone zarówno w KC, jak i PrBank, a także w innych przepisach, które mają zastosowanie do tej umowy. Rachunek wspólny jest bowiem, z punktu widzenia jurystycznego, podtypem rachunku bankowego.

§ 3. Wzorce umowne w polskiej praktyce bankowej

Obok regulacji umowy rachunku bankowego zawartej w KC, PrBank i innych ustawach, praktyczną rolę w zakresie unormowania tego stosunku prawnego pełnią wzorce umowne, nazywane tradycyjnie, w praktyce obrotu bankowego, regulaminami. Nazwa ta ma zresztą swoją podstawę normatywną, bowiem wzorce, ogólne warunki umów, które wydają banki nazywano tak w kolejno uchwalanych ustawach regulujących prawo bankowe (zob. np. art. 109 PrBank, art. 12 ustawy z 31.1.1989 r. – Prawo bankowe²⁶). Wykorzystanie regulaminów wynika przede wszystkim z dyspozytywnego charakteru przepisów ustawowych, odnoszących się do umowy rachunku bankowego, w tym wspólnego²⁷. Taka koncepcja, jak zaznaczono, jest konsekwencją ukształtowanego jako dwupoziomowy sposobu regulacji w zakresie umownych stosunków bankowych, zwłaszcza zaś związanych z rachunkiem bankowym, opartego, w pierwszej mierze na przepisach prawa stanowionego, a w drugiej – rozwiązaniach pozaustawowych²⁸.

Stosowanie regulaminów uwarunkowane jest też adhezyjnym charakterem umowy rachunku bankowego w tym wspólnego i potrzebą banków ustandaryzowania warunków umowy²⁹. W konsekwencji to ostatecznie banki jednostronnie kształtują ten stosunek prawny³⁰. Dlatego regulaminy bankowe (ogólne warunki i wzorce umów) podlegają kontroli zarówno indywidualnej dokonywanej przez sąd *in casu*, jak i abstrakcyjnej przez upoważnione do

²⁶ Dz.U. z 1992 r. Nr 72, poz. 359 ze zm.

²⁷ Zob. np. W. Pyziół, Umowa rachunku, 1997, s. 20.

²⁸ Zob. np. tamże, s. 13; M. Bączyk, Odpowiedzialność umowna banku, s. 23 i n.; A. Olejniczak, w: A. Kidyba (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, t. 3, 2010, s. 195.

²⁹ Zob. np. E. Łętowska, Prawo umów konsumenckich, s. 296; Z. Radwański, Teoria umów, s. 9 i n.; M. Sośniak, Francuski system umów, s. 31 i n.; A. Brzozowski, w: E. Łętowska (red.), System Prawa Prywatnego, t. 5, 2006, s. 415.

³⁰ Por. np. M. Śmigiel, Wzorce umów, s. 337 i n.; F. Zoll, Natura prawna wzorców, s. 46 i n.; M. Bednarek, Wzorce umów, s. 17.

tego organu, w zakresie zgodności z przepisami prawa, zasadami współżycia społecznego i właściwością kształtowanego stosunku prawnego³¹. Jest to konieczne z uwagi na fakt ustalania ich przez jedną ze stron stosunku zobowiązaniowego oraz charakteru tych dokumentów, które nie stanowią części umowy, regulują jednak stosunek prawny nawiązany na jej podstawie (art. 385 § 1 KC, art. 109 ust. 2 PrBank)³². Jak się uważa, możliwość dokonywania oceny tych dokumentów ma również KNF w ramach czynności nadzorczych³³. W literaturze podnosi się jednak, że dostępne dziś środki ochrony konsumenta wydają się niewystarczające i postuluje się wprowadzenie dodatkowych, w tym administracyjnych i karnych sankcji dla przedsiębiorców³⁴.

W zakresie kontroli rozwiązań umownych stosowanych przez banki mają także znaczenie regulacje wprowadzające dobre praktyki (*soft law*). Obecnie prawie wszystkie polskie banki posiadają takie rozwiązania³⁵. Zalecenia określające dobre praktyki uchwalane są też przez Związek Banków Polskich³⁶. Inicjatywę w tym zakresie może też podjąć KNF na podstawie art. 133 ust. 1a i art. 137 ust. 1 pkt 5 PrBank. Bankowe *soft law* winno być dziś szerzej wykorzystywane. Zwłaszcza winno mieć to miejsce przy ocenie wprowadzanych przez

³¹ Szerzej zob. np. J. Calais-Auloy, F. Steinmetz, Droit de la consommation, s. 150 i n.; J. Basedow, Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, s. 305; E. Łętowska, Wzorce umowne, s. 41; E. Traple, Ochrona słabszej, s. 228; M. Bednarek, w: E. Łętowska (red.), System Prawa Prywatnego, t. 5, 2006, s. 555; P. Tokarz, Zgodność z prawem, s. 286–287; K. Kohutek, Kontrola treści, s. 25–37; E. Rutkowska, Kontrola regulaminów, s. 83–94; uchw. SN z 5.3.1971 r., III CZP 6/71, OSNCP 1971, Nr 10, poz. 170; wyr. SA w Warszawie z 4.10.2011 r., VI ACa 282/11, Legalis; wyr. SA w Warszawie z 4.10.2011 r., VI ACa 281/11, Legalis; M. Lemkowski, Materialna ochrona, s. 73–76; E. Łętowska, Prawo umów konsumenckich, s. 320–321; M. Pecyna, Kontrola wzorców, s. 86 i n.; F. Zoll, Kontrola ogólnych warunków, s. 11 i n.; M. Jagielska, Polskie prawo konsumenckie, s. 157; W.I. Jaworski, w: Z. Zawadzka (red.), Bankowość – Podręcznik akademicki, s. 330–332.

³² A. Olejniczak, w: A. Kidyba (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, t. 3, 2010, s. 197–198.

³³ Zob. np. Z. Ofiarski, Status prawny i funkcje, s. 4–5 i przywołana tam literatura; G. Sikorski, Prawo bankowe. Komentarz, s. 316; M. Bączyk, w: E. Fojcik-Mastalska (red.), Prawo bankowe. Komentarz, 2002, s. 472; E. Rutkowska-Tomaszewska, Ochrona prawna, s. 233 i n.; P. Pisarewicz, E. Kowalewska, Wybrane zagadnienia, s. 38; Z. Ofiarski, Status prawny i funkcje, s. 2; M. Olszak, Rekomendacje organu, s. 2–11; M. Olszak, Bankowe normy, s. 184–185; T. Czech, Charakter prawny, s. 74 i n.

³⁴ E. Bagińska, Prawo umów konsumenckich, s. 17–18.

³⁵ Por. np. Zasady dobrych praktyk Banku Spółdzielczego w Sierakowicach (Załącznik do Uchwały Nr 77/2021 Zarządu Banku Spółdzielczego w Sierakowicach z 9.9.2021 r.) Zaakceptowane Uchwałą Rady Nadzorczej Banku Spółdzielczego w Sierakowicach Nr 65/2021 z 29.9.2021 r., www.bssierakowice.pl (dostęp: 8.2.2021 r.).

³⁶ Por. Kodeks Etyki Bankowej (Zasady dobrej praktyki bankowej), Warszawa 2013; Regulamin Komisji Etyki Bankowej, Warszawa 2013 – dostępne na stronie Związku Banków Polskich.